

Samlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 126 2005

I distribution:

Swedish Science Press

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Göteborg: Stina Hansson, Lisbeth Larsson

Lund: Erik Hedling, Eva Hættner Aurelius, Per Rydén

Stockholm: Anders Cullhed, Anders Olsson, Boel Westin

Uppsala: Bengt Landgren, Torsten Pettersson, Johan Svedjedal

Redaktörer: Anna Williams (uppsatser) och Petra Söderlund (recensioner)

Inlagans typografi: Anders Svedin

Utgiven med stöd av

Vetenskapsrådet

Bidrag till *Samlaren* insändes till Litteraturvetenskapliga institutionen, Box 632, 751 26 Uppsala. Uppsatserna granskas av externa referenter. Ej beställda bidrag skall inlämnas i form av utskrift och efter antagning även digitalt i ordbehandlingsprogrammet Word. Sista inlämningsdatum för uppsatser till nästa årgång av *Samlaren* är 1 juni 2006 och för recensioner 1 september 2006.

Uppsatsförfattarna erhåller särtryck i pappersform samt ett digitalt underlag för särtryck. Det består av uppsatsen i form av en pdf-fil, lagrad på en diskett.

Abstracts har språkgranskats av Sharon Rider.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfogande som bedömare av inkomna manuskript.

Svenska Litteratursällskapet Pg: 5367–8.

Svenska Litteratursällskapetets hemsida kan nås via adressen www.littvet.uu.se.

ISBN 91-87666-23-5

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by

Elanders Gotab, Stockholm 2005

Om brända Frödingbrev

När författarbrev förstörs försvinner ju med dem möjligheten att belysa upphovsmannens liv och verksamhet liksom tillfället att utifrån dem kommentera de litterära texterna. Om breven ses som självständiga litterära dokument, värda att behandlas för sin egen skull eller som en del av författarskapet, kan de inte infogas på sin plats i helheten. Kanske hade de, om de funnits kvar, kunnat kasta ljus över någon i sammanhanget betydelsefull faktor.

Gustaf Fröding (1860–1911) skrev många brev till släkt och vänner, till författarkolleger och till sina kvinnliga bekanta. De bevarade breven har på olika sätt kommit till användning för dem som arbetat med diktaren. Ett antal har emellertid förstörts – i allmänhet har de då blivit lågornas rov. Ett sådant fall utgör breven till Olivia Petersson (1871–1908), ofta kallad Vivi av vänner och bekanta liksom även i Frödinglitteraturen.

Ett par år under tidigt 1890-tal var hon anställd som kassörska på Frimurarlogens restaurang i Karlstad, och det var där Fröding träffade och blev så intagen av henne att han småningom friade. Vivi fann honom tydligen vara ett alltför riskabelt parti, hon lämnade Karlstad mot slutet av år 1894 för att bosätta sig i Norrköping, där hon blev hårfrisörska. I juni 1897 gifte hon sig med frisören och perukmakaren Magnus Rickman i samma stad. Denne omtalas som en omtänksam make. Äktenskapet slutade dock elva år senare i en tragedi, då hustrun berövade sig livet genom frivillig drunkning. Detta hände i maj 1908. I september året innan hade paret, efter allt att döma på Vivis initiativ och önskan, flyttat från Norrköping och bosatt sig i en villa i Nynäshamn.

Den nedbrutne maken återflyttade så fort han kunde till Norrköping, bara några månader efter dödsfallet. Därvid blev Vivis fyra år äldre syster Anna honom behjälplig med praktiska göromål. Fyra år senare, 1912, blev Anna perukmakarens andra hustru.

Vad gäller Vivi hade Fröding överlämnat papper samt skickat henne brev och dedicerade diktsamlingar, och även efter hennes giftermål tycks han ha fortsatt att skriva till henne – dokument som alla så när som på en bevarad diktsamling eldats upp.

Bekantskapen mellan Gustaf Fröding och Olivia Petersson har tilldragit sig intresse både inom och utom litteraturforskningens kretsar. Skaldens syster Cecilia skriver den 5 februari 1912, året efter broderns död, till dennes ungdomsvän Mauritz Hellberg och deklarerar: ”Det är så att jag håller på att reda upp Gustafs förhållande till

de kvinnor han mött i livet och som kunna tänkas ha på ett eller annat sätt inverkat på hans öde eller diktning. Vad jag vet därom har jag mest hört av Gustaf själv eller funnit genom deras brev – somliga har jag ju också känt personligen. Men jag ville gärna om möjligt även ha kompletterande upplysningar från opartiskt håll.”

Cecilias första fråga till Hellberg lyder: ”Jag ville därför be dig att låta mig veta vad du känner om ’Vivi’, förebilden till ’Flickan i ögat’ och ’Det borde varit stjärnor’. Om hennes levnadsålder, bildningsgrad, utseende o.s.v. som kan vara av intresse. Gustaf hade stort intresse för henne och hon *inspirerade honom*. Förhållandet var visst platoniskt, efter vad jag kan förstå?”

I sitt svar nämner Hellberg att han för egen del inte känt till att Vivi varit förebild till ”Flickan i ögat”. Han tillägger att hon ”var en liten späd, fin och vänlig varelse med ögon som lyste av blidhet och en smula skälmeri. Jag tror Gustaf först kom att hålla av henne därför att hon alltid var snäll emot honom, *hurudan* han var, utan moralisk syn på honom, utan att ’mäta med mått’”.

I Hellbergs bok *Frödingsminnen* (1925; ny uppl. 1935) lyfts kortfattat Frödings och Vivis bekantskap fram. Av Frödingforskare efter honom är det främst Henry Olsson som i flera sammanhang, framför allt i sina böcker från 1950 och 1970, satt sig in i och utrett förhållandet mellan dem och visat på Vivis betydelse för några av Frödings mest kända kärleksdikter.

I tv-programmet ”Vackra Vivi” (serien Din släktsaga; sänt tre gånger i november 2004) berättas om Fröding och Vivi – och Henry Olsson (1896–1985). Där påstås, enligt en ”historia” som släktens sagesman säger sig ha hört, att Vivis syster Anna Rickman en gång under 1940-talet skulle ha lyssnat till ett radioprogram om Fröding, där professor Olsson yttrat att Vivi blev gift med ”en enkel perukmakare”. Över detta nedlåtande uttryck skulle Anna ha blivit så ursinnig att hon tagit alla Frödings brev till Vivi och kastat dem i kakelugnen. Anna hade nämligen efter hennes död fått ta hand om hela hennes skriftliga kvarlåtenskap. Enligt denna berättelse skulle alltså breven ha funnits kvar hos familjen in på 1940-talet.

Programledaren och producenten Marianne Söderberg griper nu in och spetsar till uttalandet: ”En enkel perukmakare. Tre ord i ett radioprogram som fick ett stycke litteraturhistoria att gå upp i rök!”

Söderberg erkänner visserligen att de som gjort programmet inte kunnat hitta något radioföredrag av Henry Olsson om Fröding, åtminstone inte i radions olika arkiv. Däremot har de i Svenska Akademiens arkiv påträffat en serie Olssonska radioföreläsningar om skalden från hösten 1945. Programledaren håller i rutan upp manuskript och ger följande upplysning: ”Ja, här finns det en hel kapsel full med föreläsningar som Henry Olsson höll i radio hösten 1945.” Därefter meddelar hon att

man där inte lyckats finna just formuleringen ”en enkel perukmakare”, med tillägget: ”Det enda vi vet är vad slakten vet, nämligen att Anna blivit så upprörd över vad hon hört i ett radioföredrag någon gång på 1940-talet att hon brände alla Frödings brev till Vivi.”

Så presenteras i tv-programmet ”Vackra Vivi” bakgrunden till förstörandet av Gustaf Frödings brev till Olivia Petersson.

Det finns också andra framställningar av händelseförloppet. Under sitt forskningsarbete lyckades Henry Olsson få till stånd ett sammanträffande med änkefru Anna Rickman i hennes hem i Norrköping. Det skedde den 4 september 1948, på dagen fyra månader före hennes bortgång. Anna, mer än åttio år gammal, verkar vid detta tillfälle ha varit ganska glömsk och oklar, särskilt vad gäller tidpunkter och årtal. Under samtalet kommer Frödings ungdomsvän Mauritz Hellberg på tal. Hon visar sig då upprörd över att Hellberg kallat Magnus Rickman ”barberare”. Förargat utbrister hon: ”han rakade aldrig skägget av några – han var frisör och perukmakare”. Hennes vrede förstärks av att Hellberg felaktigt påstått att Vivi varit ”uppasserska” – hon var ju ”kassörska”. Här tycks Annas minne inte mankera. Den sociala rangskalan var för henne en sak av vikt, och på den stod barberaren minst ett pinnhål lägre än frisören och perukmakaren.

Fröding och hans dikter har hon inte mycket till övers för. Föraktfullt pekar hon och säger: ”jag har det där skräpet där borta – han var ju periodsupare”.

Det är ofrånkomligt att skaldens brev kommer på tal. Därvid påstår Anna att det i själva verket är Vivi som eldat upp dem och hon anger också en orsak: ”Sen hon blev gift brände hon brev från honom, för Rickman tyckte inte det var så roligt.”

Eftersom Olivia Petersson och Magnus Rickman gifte sig i juni 1897 och äktenskapet sedan kom att vara fram till hustruns död i maj 1908 skulle alltså enligt Annas uppgift till Henry Olsson breven ha bränts redan någon gång på 1890-talet.

Under senare delen av 1940-talet och fram till 1950 var Henry Olsson sysselsatt med att samla in och sovra material för den Frödingbok som kom ut sent på hösten samma år. Bland annat skrev han till personer som han hoppades skulle kunna ge honom upplysningar om Olivia Petersson, hennes olika arbeten och vistelseorter. Det innebär talrika förfrågningar på pastorexpeditioner och andra institutioner, men naturligtvis också personkontakter. Anna och Vivi var barnlösa, däremot fanns det barn till några av de andra syskonen och det var dem som han var angelägen att leta upp.

Annas och Vivis äldste bror, född 1855, hette Adolf Fredrik Petersson. Han bröt upp från gården i Slaka, Östergötland, och genomgick Ulltuna lantbruksskola för att sedan bli arrendator i Uppland. Han tog sig ett nytt efternamn, Österberg, och

fick med hustrun Anna Lovisa sex barn. En av döttrarna är av betydelse i detta sammanhang. Född 1891 fick hon namnet Eva Eugenia, blev småskollärarinna och gifte sig småningom andra gången med en man från Tyskland. Hon kom då att heta Eva Limburg.

Eva Limburg nåddes i oktober 1950 av ett brev från Henry Olsson med förfrågan angående Vivi. Hennes svarsbrev är daterat Lövstalöt, Uppsala den 29 okt. 1950. Där heter det bland annat: "Från min barndom minns jag min faster Vivi Rickman född Pettersson mycket väl. Faster Vivi gift med frisören Magnus Rickman, Norrköping besökte mitt hem utanför Uppsala alltemellanåt emedan hennes mor, alltså min farmor bodde hos oss. För oss barn var det alltid en högtid, då faster Vivi kom på besök. Vi tyckte alltid att hon hade så vackra kläder, så vackra smycken m.m. Men framför allt beundrade vi hennes stilla, blida, älskvärda väsen. Det var som om hon utstrålade godhet och värme var hon gick fram."

Om Vivi och Gustaf Fröding skriver Eva Limburg: "Att det rädde en vacker vänskap mellan Fröding och min faster vet jag, om känslorna voro något varmare än vänskap från någondera hållet vet jag ej. Jag har hört, att faster sörjde över, att Fröding drack, och sökte förmå honom att avstå därifrån, dock utan framgång. Då Fröding om några år fann min faster gift, tycks han ha blivit mycket besviken däröver, särskilt över 'att en prosaisk barberare' hade snappat bort henne. [---] En diktsamling har jag i min ägo, där Fröding med sin handstil skrivit: 'Till lilla Vivi från Gustaf Fröding'. Diktsamlingen heter: 'Nya dikter' och bär tryckåret 1894."

Så följer några rader som kastar ett klagörande ljus över Frödingbrevens öde: "Jag vet att det förut fanns många brev, dikter och papper från Fröding till faster Vivi, men då min faster dog, tämlingen ung, gifte min farbror om sig med en annan faster till mig, Anna Pettersson g. Rickman. Då brände min faster Anna upp alla papper som funnos efter faster Vivi och i första hand allt vad som gällde Fröding, ty om honom ville hon icke höra talas. Av en händelse tycks den diktsamling ha blivit kvar, vilken nu är i min ägo."

I detta meddelande från Eva Limburg får vi alltså en tredje version av när, hur och varför Frödings brev till Vivi, hans dikter och överlämnade papper förstördes. Man noterar inte minst den avslöjande upplysningen: över huvud taget "alla papper som funnos efter faster Vivi" brändes upp av hennes syster Anna.

Hur bör dessa tre skilda berättelser värderas och bedömas? Vi återvänder till den äldsta, Anna Rickmans uppgift till Henry Olsson vid deras samtal i september 1948. Anna säger ju att det var Vivi som förstörde Frödings brev: "Sen hon blev gift brände hon brev från honom för Rickman tyckte inte det var så roligt."

Påståendet överraskar. Att Vivi skulle ha kunnat utföra en sådan handling svär

mot den bild av henne som ges av bekanta och släktingar. Å andra sidan är det inte en helt och hållet orimlig tanke att den nyblivna hustrun av hänsyn till maken bränt alla brev och papper från den uppvaktande Fröding, en vid denna tid skandalom-susad diktare. Bröllopet ägde rum i juni 1897, då hågkomsten av åtalet mot *Stänk och flikar* året innan fortfarande var levande. Att Annas påstående 1948 inte stämmer med den ”historia” med henne som upphovskvinna som släktens sagesman Bertil Mothander framför i tv år 2004 behöver inte nödvändigtvis innebära att hennes muntliga uppgift till Henry Olsson är något påhittat. Det som berättas i en släkt kan förändras med tidens gång.

Det är andra omständigheter vid detta samtal som gör att jag sätter ett frågetecken inför Annas sanningsenlighet när hon påstår att Vivi brände breven i samband med att hon gifte sig. Det är den mer än åttioåriga kvinnans något förvirrade tillstånd. Hon tror t.ex. att hennes egen syster föddes 1878 (skall vara 1871). Hon uppger också att Vivi och Rickman var gifta ”en sex år” (skall vara elva år). Om ett påstått tidigare självmordsförsök från systemens sida berättar Anna att Vivi ville drunkna tillsammans med maken och försökte dra med sig honom ned i vattnet. De skulle dock ha blivit räddade av en tillskyndande person. Detta stämmer inte. Henry Olsson noterar också: ”här glappade det för henne”.

Anna är vidare angelägen att framhålla att hon själv och Magnus Rickman var helt oskyldiga till dödsfallet. Det ser jag som ett uttryck för Annas skuldkänsla. Hon understryker också att hon, då systemen blivit nervklen och kommit in på sjukhem, verkligen ville få ut henne därifrån – ”det var galler för fönstren – det är något som skrämmer henne”.

Inför frågan om Frödingbrevet är det uppenbart att Anna inte närmare vill gå in på det kapitlet utan försöker komma undan. Det hon vet om det verkliga förhållandet behåller hon för sig själv. Under sina sista fyra månader lyckades hon tydligen gömma och bevara sanningen därom i sitt hjärta, också inför den systerdotter som då skötte om henne.

Hur förhåller det sig då med tv-programmets påstående om brevförstöringen? Sagesmannen Bertil Mothander är son till Anna Nilsson, f. Mothander (1882–1974), som kände och beundrade sin moster Vivi. Hon har därför kunnat berätta om henne för sonen. Mellan Anna och Vivi skilde bara elva år. Systerdottern hade också varit gäst hos Magnus och Olivia Rickman i deras sista gemensamma hem i Nynäshamn under nyåret 1907–1908, några månader innan Vivi valde att gå bort.

Anna Nilssons beundran för Vivi kommer igen i sonens berättelse i tv. Liksom modern upphöjer han Vivi på systemen Annas bekostnad och spelar i viss mån ut dem mot varandra.

Den som tar del av den ”historia” som berättas av Bertil Mothander måste dock spontant bli förvånad över att en föredragshållare i ett radioprogram alldeles i onödan och utan påtaglig anledning skulle ha yttrat sig nedsättande om en namngiven person. Man brukar ju i sådana fall ansa sitt ordval. Överdriven och besynnerlig förefaller också reaktionen från Anna Rickmans sida. Om hon hört någon i radio under 1940-talet omnämna Vivis (och hennes) make som ”en enkel perukmakare”, är det verkligen rimligt att hon betett sig på det sätt som uppges? Hon bör vid det laget ha förstått att brev och papper från en av Sveriges mest kända och uppskattade diktare under alla omständigheter kunde innebära åtminstone ett ekonomiskt värde.

Tv-versionen saknar alltså omedelbar trovärdighet. Hur ter den sig då om man närmare granskar de angivna förutsättningarna? Hur förhåller det sig exempelvis med påståendet att Henry Olsson under 1940-talet talat i radio om Gustaf Fröding? Programledaren håller ju – där hon sitter i Svenska Akademiens Nobelbibliotek – upp manuskript av Henry Olssons hand om vilka hon påstår att de är ”radioföreläsningar” från hösten 1945.

Just i det sammanhanget framträder en intressant skillnad när det gäller fordringar på uppgiftskontroll mellan en litteraturforskare som bedriver biografiska studier och en producent och programledare i SVT, som i sin verksamhet ställs inför samma slags avgöranden. Här gällde alltså frågan i vilket sammanhang Frödingföreläsningarna en gång framförts. För att utröna om det kunde vara en serie som gått i riksradios program från september till november 1945 skulle forskaren ha bläddrat igenom Röster i Radios programöversikter för den aktuella tiden och sedan fortsatt med en undersökning i Sveriges radios dokumentarkiv. Genom Röster i Radio hade framgått att inte ett enda radioföredrag av Henry Olsson om Fröding fanns med i programöversikterna för hösten 1945. Efterforskningen i dokumentarkivet hade lett till resultatet att denne aldrig hade hållit något radioföredrag om Fröding, däremot två om Snoilsky och ett om Almqvist. Forskaren i fråga hade sedan kunnat gå vidare med att fastställa inför vilket forum föreläsningarna verkligen hade hållits.

Tv-producenten och programledaren valde i det här aktuella fallet att gå till väga på ett helt annat sätt, utan att företa någon av de enkla åtgärder som här skisserats. De medarbetare som hon gav uppdraget att utreda saken inriktade sig nämligen, visar det sig, på att hitta uttrycket ”enkel perukmakare” – respektive ”simpel barberare”, ett alternativt uttalande som likaså tillskrivits Henry Olsson – någonstans i hans skrifter, tryckta eller otryckta. Men de brydde sig därvid inte om att själva se efter i skrifterna. Då det stod klart för dem att det i Svenska Akademiens arkiv förvarades föreläsningsskrift från hösten 1945 av Olsson om Fröding, antog de helt enkelt att dessa manuskript utgjorde texten till en serie föreläsningar i radio. De

fann alltså ingen anledning att söka verifiera antagandet genom att uppsöka Akademiens arkiv och där gå igenom dokumenten. Varken programledaren eller någon av hennes medhjälpare hade sålunda bekantat sig med manuskripten före inspelningsdagen. De hade nöjt sig med telefonkontakter och e-postbrev och de andrahandsuppgifter de på så vis inhämtat, uppgifter förmedlade av en tjänsteman utanför arkivet som saknade förtrogenhet med de aktuella frågeställningarna.

Efter denna brist på undersökning tillåter sig programledaren likväl att yttra följande där hon sitter framför kameran i Nobelbiblioteket och håller fram några papper: ”Ja, här finns en hel kapsel full med föreläsningar om Fröding som Henry Olsson höll i radio hösten 1945. Men just den formuleringen att Vivi gifte sig med en enkel perukmakare den kan vi inte hitta här heller.”

Av uttalandet framgår att vad tv-redaktionen letat efter och hoppats finna just är en viss nedsättande formulering av Henry Olssons hand. Däremot framgår det *inte* att varken programledaren själv eller någon annan i redaktionen undersökt manuskripten. Den seriöst syftande granskare som ålägger sig denna relativt begränsade uppgift finner nämligen att de utgör underlaget för de offentliga föreläsningar om Fröding som den ny tillträdde professorn vid sexton tillfällen under två månader höll höstterminen 1945 vid Stockholms högskola.

Ett annat förhållande förtjänar att här lyftas fram, eftersom det ger en viss inblick i hur de som gjort programmet gått till väga. Sagesmannen Bertil Mothander har meddelat mig, och även i skrift dokumenterat, att han inför programledaren och tv-redaktionen understrukit att hans släktberättelse anger hösten 1948, *efter* Henry Olssons besök, som tidpunkten för dennes radioföreläsning (eller intervju), det radio-program som alltså fick Anna Rickman att kasta Frödingbrevet på elden. Någon annan tidpunkt har för honom aldrig varit aktuell. Eftersom manuskripten från 1945 i Svenska Akademiens arkiv kommit att spela en viktig roll förtigs därför i programmet Mothanders exakta angivelse för att i stället ersättas av den vidare och vagare uppgiften ”1940-talet”, som ju innefattar både 1945 och 1948.

Henry Olsson har således varken 1945 eller 1948, eller något annat år vilket som helst, i ett radioprogram om Fröding yttrat de tre orden ”en enkel perukmakare” om Magnus Rickman. Han har inte heller i någon av sina böcker kallat denne ”barberare”, en enligt släkten nedsättande benämning som han också anklagats för, utan i stället ”frisör” eller ”perukmakare”, i båda fallen utan förklenande epitet. Han har sålunda inte föranlett brännandet av diktarens brev till Vivi. Det som i programmet sägs om hans roll i denna ”historia” stämmer inte på någon enda punkt.

Hur skall man då ställa sig till Eva Limburgs redogörelse i brevet till Henry Olsson oktober 1950? Det omedelbara intrycket blir att den förmedlar något som brevscri-

varen känner väl till och går i god för: ”Jag vet”. Hennes framställning är saklig och inger förtroende. Varifrån har hon då fått sin kunskap i denna sak?

Vivi kom ju själv och besökte Evas föräldrahem, där hennes och brodern Adolf Fredriks mor under en tid bodde. Vid Vivis frånfälle var Adolf Fredrik Österberg familjens huvudman, eftersom syskonens far Fredrik Petersson sedan länge var död. Han hade alltså anledning att intressera sig för vad som hände med Vivis kvarlåtenskap, också den del som bestod av papper och Frödings brev.

Eva Limburg bör därför redan som ung genom sin far ha fått veta att Anna bränt upp denna del av Vivis kvarlåtenskap. I sitt brev till Henry Olsson uppger hon att det skedde då Anna blev gift med Magnus Rickman, alltså år 1912. Dock kan det finnas diskretionshänsyn från Evas sida bakom upplysningen om tidpunkten. Magnus Rickman blev som nämnts skakad i samband med Vivis död i maj 1908. Anna ryckte därvid in för att bistå änklungen och hade alltså redan då tillfälle att förstöra den av henne mest ogillade delen av systemens kvarlåtenskap, Frödingbrevet. Med tanke på detta är det sannolikt att dessa försvann i kakelugnen redan 1908. Själv anger inte heller Eva Limburg något bestämt årtal för händelsen. Hennes framställning ger vidare vid handen att det var fråga om en överlagd handling från Annas sida, inte som sägs i tv-programmet en spontan reaktion i vredesmod.

Vad gäller de olika versionerna av hur, när och av vem dessa brev brändes finner jag, efter här framförd reservation, att Eva Limburgs är den enda trovärdiga. Anna Rickmans påstående i samtalet med Henry Olsson september 1948 – att Vivi utfört handlingen – ter sig som en undanflykt. Inför Frödingforskaren som sökt upp henne vill hon inte medge sin inblandning utan tar till det som hon närmast kommer på.

Anna visar sig under samtalet också vara ilsken över att Mauritz Hellberg kallat Magnus Rickman ”barberare”. I sin bok *Frödingsminnen* använder Hellberg, för att vara mera exakt, beteckningen ”opoetisk barberare”. En anspelning på uttrycket finner man i Eva Limburgs ”prosaisk barberare” i brevet till Henry Olsson.

Hellberg har flera gånger framträtt i radio och talat om Fröding. Från hösten 1939 finns två Frödingföredrag av honom och ett från början av 1942, det sistnämnda om Fröding och Selma Lagerlöf. Dessa tre finns tillgängliga i manuskript. Det framgår av en upplysning i det första föredraget från 1939 att Hellberg dessförinnan hållit fyra radioföredrag om Fröding, men dessa är efter vad som framgått inte dokumenterade i något arkiv. De bör dock ha hållits mellan 1925, då radiosändningarna började på allvar i Sverige, och 1935. I ett brev till Henry Olsson 1935 uppger Mauritz Hellberg att han år 1926 i Karlstadradion höll ett föredrag om Frödings ungdomstid i Karlstad samt ytterligare ett år 1934, om Fröding som tidningsman. Det kan inte uteslutas att han i det senast nämnda har upprepat sin benämning på Magnus Rick-

man som en ”opoetisk barberare”. Det är året efter dennes död och om änkan Anna lyssnat har hon säkerligen tagit illa vid sig.

Men lika litet som Henry Olsson har naturligtvis Mauritz Hellberg något att göra med brännandet av Frödings brev till Vivi, vilket skedde långt innan någon av dem haft tillfälle att tala i radio.

Enligt brev till Henry Olsson år 1949 från dödsboets utredningsman Erik Halldén vårdades ”änkefru Rickman en stor del av dennas sista sjukdom” av en systerdotter, Stina Andersson, f. Mothander, en släkting som stod ”änkefru Rickman särskilt nära”. Halldén uppger vidare att fru Rickman ”vid något tillfälle” uppgett för honom att Fröding inte bara känt till hennes syster Hilma Olivia utan ”eventuellt även henne”. Det är ett förvånande tillägg som kan tolkas som tecken på viss känslomässig oklarhet från Annas sida, i linje med en del av det hon meddelar Henry Olsson.

Efter allt att döma har Anna Rickman under sin sista tid rört till saker och ting och kan då naturligtvis ha blandat ihop de två Frödingkännarna Mauritz Hellberg och Henry Olsson. Hellberg var den hon var förbittrad på, medan Olsson var den hon träffat senast och hade en minnesbild av.

Tv-programmets uppgiftslämnare Bertil Mothander, en systerdottersson till Vivi och Anna, har upplyst mig om att Anna Rickman kort efter hennes sammanträffande med Henry Olsson, flyttade till systerdottern Stina Andersson på Kista gård utanför Stockholm, där hon avled den 4 januari 1949. Efter allt att döma får hon där frågan vad som hänt med Frödingbrevet, något som tyder på att Stina tror att de fortfarande kan finnas i förvar någonstans. Det är då som Anna, som säkert känt sig ansatt, tar till utvägen att dra in Henry Olsson i historien. Inför honom har hon tidigare skyllt på Vivi, inför Stina Andersson skyller hon nu på en Frödingforskare som hon säger sig ha hört i radio. Denne råkar bli Henry Olsson, som nu ensam finns kvar på scenen medan Mauritz Hellberg försvinner.

Visserligen var Anna Rickman under den allra sista tiden av sitt liv uppenbarligen både trött och förvirrad, men det finns trots detta goda skäl för antagandet att hon i detta sammanhang har varit på det klara med att hon ljuger inför systerdottern Stina, liksom hon tidigare gjort inför den besökande professorn. Det är också den uppfattning som sagesmannen Bertil Mothander kommit fram till, sedan han fått inhämta nya uppgifter.

Genom Stina Andersson har Anna Rickmans påstående sedan spritts vidare i släkten, först och främst till Stinas syster, den nämnda Anna Nilsson, mor till sagesmannen.

På sådana vägar har den ”historia” som rullas upp i programmet ”Vackra Vivi”

med dess utpekande av Henry Olsson – och som har sin begynnelse i händelser i Karlstad under tidigt 1890-tal – nått ut till den svenska allmänheten år 2004.

Anmärkningsvärt är onekligen att den rediga och pålitliga berättelse som ges av Vivis brorsdotter Eva Limburg inte inom släktens ramar tycks ha konfronterats med den andra och tvivelaktiga versionen. Det finns också omständigheter som tyder på att Eva Limburgs i Uppsalatrakten bosatta familj under en längre tid inte kom att ha närmare kontakt med Vivis systerdöttrar i Stockholm och Spånga. De två skilda traditionerna har därför kunnat löpa parallellt utan att mötas.

Genom sitt varaktiga och outtröttliga intresse för Fröding och hans sångmö Vivi kunde Henry Olsson inte undgå att bli känd bland hennes släktingar. Han träffade i juni 1959 de nämnda systrarna Stina Andersson och Anna Nilsson. Med den senare – ”en mycket intressant och talför lärarinna” – hade han ett givande samtal.

Den egendomliga situation som då uppstår är att när Henry Olsson talar med systrarna så tror bägge – i synnerhet Stina som fått historien direkt från hästens mun – att den som frågar dem om Vivi är samma person som för drygt tio år sedan sagt något olämpligt i radio om Magnus Rickman, något som alltså fått deras moster Anna att i vredesmod kasta alla Frödings brev i kakelugnen. Inför honom håller de emellertid, som konvenansen bjuder, tyst med sin tro. Han å sin sida är ju underlättad om hur det hela gått till, men inte heller han finner anledning att beröra den olustiga saken med Annas och Vivis systerdöttrar.

Den negativa bild av Henry Olssons insats som ges i ”Vackra Vivi” ter sig desto mer förbluffande som han är den forskare som – i åtminstone fyra olika framställningar från 1950 och fram till 1984 – mest ingående belyst Vivis gestalt och hennes betydelse för Fröding. Hans teckning har fördjupats allt eftersom han lyckats spåra upp nytt material. Publiken får inte någon som helst föreställning om det stora arbete han lagt ned, trots att tv-programmet i så hög grad stöder sig på hans forskningsresultat.

Bäst för Henry Olssons egen del hade kanske varit om han i någon av sina Frödingböcker lagt fram hela sanningen om brevbränningen. Men å andra sidan kunde han knappast ana att han själv – tjugo år efter sin död – offentligt skulle få spela en så otacksam roll. Hans återhållsamhet förefaller inte minst att ha dikterats av hänsyn till Vivis släktingar, en omsorg som knappast kan sägas ha fått något gensvar.

REFERENSER

Henry Olsson behandlar Vivi och Fröding i följande böcker: *Fröding. Ett diktarporträtt* (1950; senare upplagor); *Vinlövsranka och hagtornskrans* (1970); *Banbrytare och stigfinnare* (1984). Dessutom i uppsatserna: ”Fröding och kaféflickan” (All världens berättare, årg. II, 1955, nr 2); ”Från Frödingsfronten: Till frågan om Vivi på Frimurarlogen och hennes väsens komplikation” (*En vänbok till Tage Aurell* den 2 mars 1975). Omtryckt i *Banbrytare och stigfinnare* med rubriken ”Säv susa – våg slå. Om Vivi på Frimurarlogen”.

De brev och andra dokument som här använts förvaras i Henry Olssons arkiv, Svenska Akademien, föreläsningsskriften i kapsel 418, de övriga i kapsel 389.

Tv-programmet ”Vackra Vivi” har föranlett viss debatt i tidningar och tidskrifter. De viktigaste artiklarna är Bure Holmbäcks ”TV-detektiv på villovägar”, PARNASS, nr 2, 2005 (med anledning därav nya inlägg i PARNASS nr 3 och 4, 2005), och Louise Ekelunds ”Professorn och perukmakarn. En sann historia”, Artes, nr 3, 2005.

Lars O. Lundgren